

ANALÝZA

4. 7. 2013

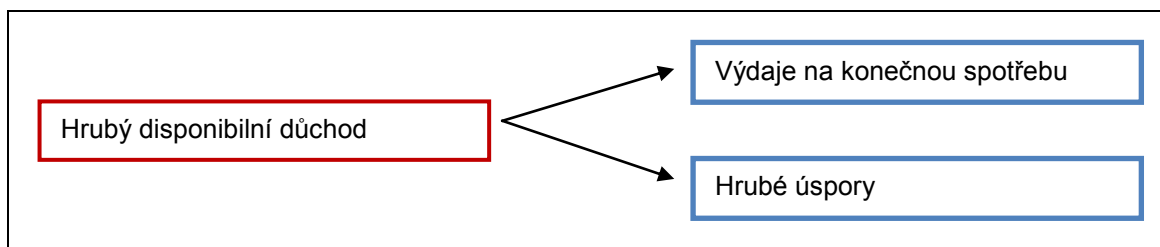
SPOTŘEBA SEKTORU DOMÁCNOSTÍ ROSTLA S DISPONIBILNÍM DŮCHODEM, NA VYŠŠÍ ÚSPORY VŠAK DLOUHOU DOBU NEZBÝVALO

Dlouhodobý nárůst výkonu české ekonomiky v podobě hrubého domácího produktu se odrazil i v hrubém disponibilním důchodu sektoru domácností, tedy v objemu prostředků, které domácnosti využívají na spotřebu a tvorbu nových úspor. Hrubý disponibilní důchod byl domácnostmi stále vyšší měrou využíván ke spotřebě. Proto nespotřebovaná část hrubého disponibilního důchodu, hrubé úspory, na tento nárůst výkonnosti dlouhou dobu příliš nereagovala. To platilo až do roku 2004.

Navyšování disponibilního důchodu bylo domácnostmi využíváno na růst spotřeby...

Hrubý disponibilní důchod domácností¹ (dále jen disponibilní důchod) jakožto zdroj prostředků na výdaje na konečnou spotřebu (dále jen spotřebu) a tvorbu hrubých úspor² (dále jen úspory) dlouhodobě rostl.³ Tomu pak odpovídalo i navyšování hodnoty prostředků, které byly domácnostmi používány na uspokojení spotřeby.

Schéma č. 1: Užití hrubého disponibilního důchodu

Zdroj: ČSÚ

Dalo by se očekávat, že s růstem disponibilních příjmů domácností porostou kromě spotřeby i jejich úspory. Ty však na růst disponibilního důchodu dlouho nereagovaly. Díky možnosti spotřebovávat rozmanité produkty, která se domácnostem otevřela s přechodem k tržní ekonomice, se růst disponibilních příjmů odrazil jen v navyšování spotřeby. Na tvorbu úspor tak domácnostem nezbývalo příliš prostředků. Tuto tendenci bylo možné pozorovat v dlouhodobém horizontu od roku 1995 do roku 2004.

¹ V této analýze se jedná o sektor domácností z pojetí národních účtů – tedy klasické domácnosti (spotřebitelé) a domácnosti výrobci (zejména živnostníci).

Hrubý disponibilní důchod domácností = veškeré příjmy, které má sektor domácností k dispozici (například mzdy a platy, sociální dávky, příjmy z činnosti živnostníků, důchody z vlastnictví; jsou v něm zahrnuty i tzv. úpravy o změny čistého podílu domácností na rezervách penzijních fondů)

² Hrubé úspory = nespotřebovaná část hrubého disponibilního důchodu (lze je využít například na nákup domů, bytů či finančních aktiv)

³ Kromě růstu HDP je vše uvedeno v běžných cenách.

ANALÝZA

Při zachování hodnoty nově vytvářených úspor se tak navyšoval podíl spotřeby na disponibilním důchodu. Jestliže v roce 1995 tvořila míra úspor (podíl úspor na disponibilním důchodu) 13,6 %, v roce 2004 to bylo jen 7,9 %. Ve stabilní nominální hodnotě úspor je však třeba spatřovat i pozitivní element. Domácnosti měly možnost spotřebu navýšit ještě výrazněji, na úkor úspor. To se ovšem nedělo, protože odkládaly relativně stále srovnatelné stejné množství prostředků. Poukazuje to na opatrnost, zda jim budou příjmy růst i do budoucna.

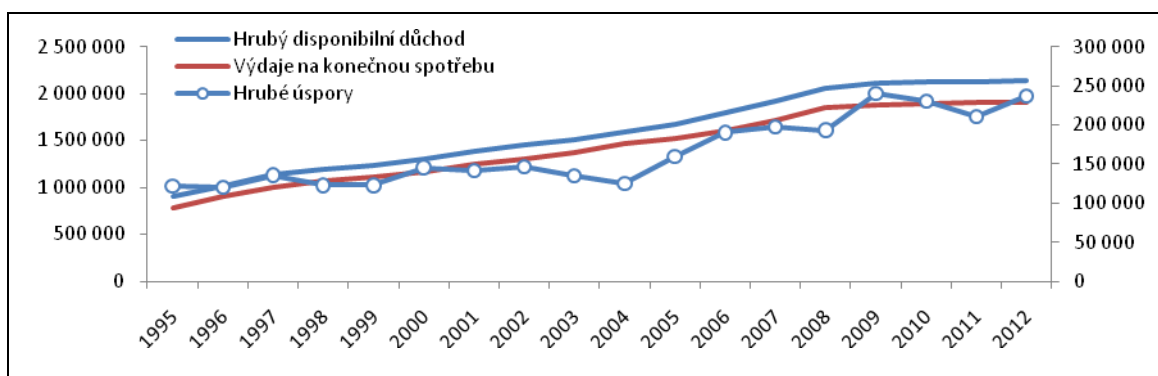
V roce 2004 Česká republika vstoupila spolu s dalšími zeměmi do Evropské unie. Tato událost navýšila objem exportovaného zboží a služeb, z čehož těžily jak firmy, tak díky následnému růstu disponibilního důchodu i sektor domácností. Spotřeba domácností se tak navýšila do té doby na rekordních 1,46 bilionu Kč. Nově vytvořené úspory v roce 2004 dosáhly jen 125 mld. Kč. Hodnota odložených prostředků byla srovnatelná s úsporami v roce 1995 (122 mld. Kč). Proti tomu spotřeba byla vzhledem k roku 1995 téměř dvojnásobná (v roce 1995 0,78 bil. Kč). Hodnota odložených úspor v roce 2004 tak tvořila pouze zmíněných 7,9 % disponibilního důchodu. Již nikdy od tohoto roku si domácnosti neodložily jen takto nepatrnou část příjmů do budoucna.

...od roku 2005 na důležitosti získává i tvorba úspor

Výrazný zlom v tvorbě nových úspor znamenal ze strany domácností rok 2005. Z dlouhodobého hlediska se navýšila jejich ochota tvořit úspory, které pak v trendu rostly až do roku 2012. Přesto je možné v období 2005-2012 spatřovat zajímavé změny.

V letech 2005-2007 se značnými meziročními tempy navyšoval hrubý domácí produkt. To se odrazilo i v příjmech domácností, jejichž disponibilní důchod rostl taktéž velmi výrazně – v roce 2005 o 5,6 %, přes 7,1 % v roce 2006 na 6,8 % v roce 2007. Dokonce i v roce 2008 vrostly disponibilní příjmy domácností o vysokých 6,9 %. Ačkoliv se tento značný růst disponibilních příjmů projevoval i navyšováním spotřeby, domácnosti začaly markantním způsobem tvořit úspory. Důvodem pravděpodobně bylo, že domácnostem v těchto letech zbývalo po odečtení výdajů na spotřebu stále značné množství prostředků. Ochota odkládat spotřebu se navyšovala až do roku 2007, kdy hodnota nově vytvořených úspor vystoupala na 197 mld. Kč, což byla více než o polovinu (+57 %) vyšší hodnota ve srovnání s rokem 2004.

Graf č. 1: Hrubý disponibilní důchod domácností⁴ a jeho užití na výdaje na konečnou spotřebu (v b.c.; v mil. Kč; l. osa) a hrubé úspory (v b.c.; v mil. Kč; p. osa)

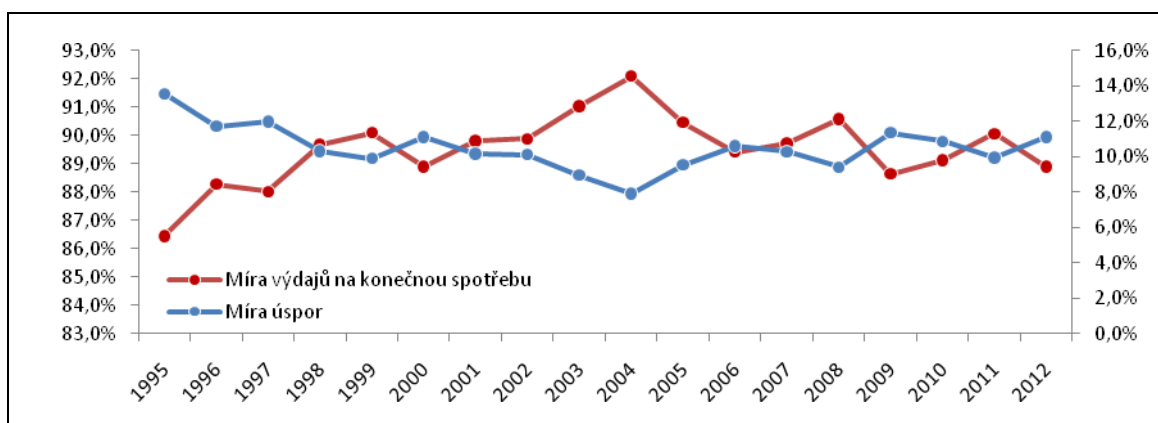
Zdroj: ČSÚ

⁴ Včetně úprav o změny čistého podílu domácností na rezervách penzijních fondů.

ANALÝZA

Hodnota nově vytvořených úspor mírně klesla v roce následujícím (na 193 mld. Kč), svou roli pravděpodobně sehrála i vysoká inflace (6,3 %) a z ní plynoucí pokles ochoty spořit – odložené prostředky se v době vyšší inflace znehodnocují. Velmi vysoké navýšení úspor však bylo pozorováno v roce 2009. Úspory se zvýšily na rekordních 240 mld. Kč. I když disponibilní důchod domácností v tomto roce pokračoval v růstu o stále značná 3,2 %, bylo výrazným způsobem omezeno další navyšování spotřeby. Její tempo kleslo z původních osmi procent na velmi nízké jedno procento. Domácnosti tak z navýšeného disponibilního důchodu o 65 mld. Kč vydaly na vyšší spotřebu proti předchozímu roku jen o 18 mld. více. Zbývající rozdíl ve výši 47 mld. Kč umístily do navýšení úspor. I když k tomuto kroku neměly z hlediska vývoje disponibilních příjmů důvod (na straně příjmů nepocítily žádné omezení), domácnosti k němu byly tlačeny obavou z budoucího ekonomického vývoje a nejistých příjmů. Příčiny obav pak lze spatřovat v probíhajících hospodářských problémech a jejich psychologickém působení na chování domácností. Ve srovnání s předchozím rokem výrazným způsobem klesla i inflace (1 %) a tlak působící proti tvorbě úspor ze strany tohoto faktoru polevil. Za zmínku rozhodně stojí to, že domácnosti tímto krokem důsledky krize v České republice prohloubily, jelikož snížením tempa růstu spotřeby utlumily poptávku a tím i vlastní ekonomický vývoj.

Graf č. 2: Míra hrubých úspor domácností (v %, p. osa) a míra výdajů na konečnou spotřebu domácností (v %, l. osa)

Zdroj: ČSÚ, vlastní propočty

Důsledky hospodářských problémů dopadly se zpožděním i na domácnosti

Mírné oživení ekonomiky v letech 2010 a 2011 v podobě růstu HDP reálně o 2,5 % a 1,8 % se neprojevovalo v disponibilním důchodu domácností. Následky recese po roce 2008 se příjmů domácností dotkly až se zpožděním – příjmy v letech 2010 a 2011 stagnovaly (+0,2 % v prvním roce, pokles o desetinu procenta v druhém roce). Vzhledem k poměrně silné strnulosti spotřeby rostly výdaje na spotřebu mírným tempem i nadále – o 0,8 % v roce 2010 a jedno procento v roce 2011. Vyšší růst spotřeby než příjmů negativně ovlivnil hodnotu odkládaných prostředků. Úspory tak meziročně klesly o 4,1 % a 8,6 %. I přesto dosahovaly vytvořené úspory domácností v roce 2011 celkem 210 mld. Kč, tedy vyšší hodnoty než v roce 2008.

Nepříznivý ekonomický vývoj v roce 2012, kdy se hrubý domácí produkt opět propadl (reálně o 1,2 %), se v příjmech domácností neprojevil přímo meziročním poklesem, přesto bylo navýšení disponibilních příjmů (o devět desetin procenta) ve srovnání s obdobím před rokem 2009 velmi nevýrazné. Domácnosti zřejmě vyhodnotily dlouhodobý ekonomický vývoj jako nepříznivý a

ANALÝZA

z obav o budoucí disponibilní příjmy opět navýšily tvorbu úspor na 237 mld. Kč, což bylo srovnatelné množství s rekordním rokem 2009. Je patrné, že srovnatelný byl i důvod navyšování ochoty spořit. Výdaje na spotřebu tak meziročně poprvé v historii poklesly, konkrétně o 0,4 %. Uvedené chování, kdy domácnosti upřednostnily tvorbu úspor na úkor spotřebního chování, však pokles HDP v roce 2012 jen urychlilo.

Na hodnotě celkových, nově tvořených úspor hospodářství České republiky se domácnosti podílely poměrně stabilně - v průměru z jedné čtvrtiny

Kromě sektoru domácností tvoří úspory v domácím hospodářství i další sektory – nefinanční podniky, finanční instituce a vládní instituce⁵. Dohromady se podílí na tzv. hrubých úsporách národního hospodářství.

Domácnosti svojí tvorbou úspor dlouhodobě pozitivně přispívaly k tvorbě národních úspor. V průměru se mezi roky 1995 a 2012 na celkových úsporách podílely z jedné čtvrtiny. Nejnižší byl jejich podíl ve zmiňovaném roce 2004 (19 %). Nejvyššího podílu na celkových úsporách dosáhly v letech 2009 a 2010 (31 %) - výrazná role domácností v těchto dvou letech byla dána značným snižováním tvorby úspor v dalších sektorech tlačící na pokles celkových národních úspor.

Přesto hlavní roli v tvorbě národních úspor od roku 1995 do 2012 hrál sektor nefinančních podniků. Jejich podíl na celkových úsporách se zvyšoval z původních 42 % v roce 1995 na značných 66 % v roce 2012. Obrovský význam podniků na tvorbě národních úspor je dán objemem jejich majetku ve formě hmotných a nehmotných aktiv. Díky tomu, že dochází k jeho neustálému opotřebovávání, je nutné jej obnovovat. Velká část tvořených úspor je pak využívána k tomuto účelu. Všimněme si značného poklesu hrubých úspor nefinančních podniků po roce 2009. Je zřejmé, že hospodářské problémy se nejprve dotkly disponibilního důchodu a následně úspor tohoto sektoru⁶, teprve se zpožděním se její důsledky přenesly i na domácnosti (jak bylo zmíněno výše).

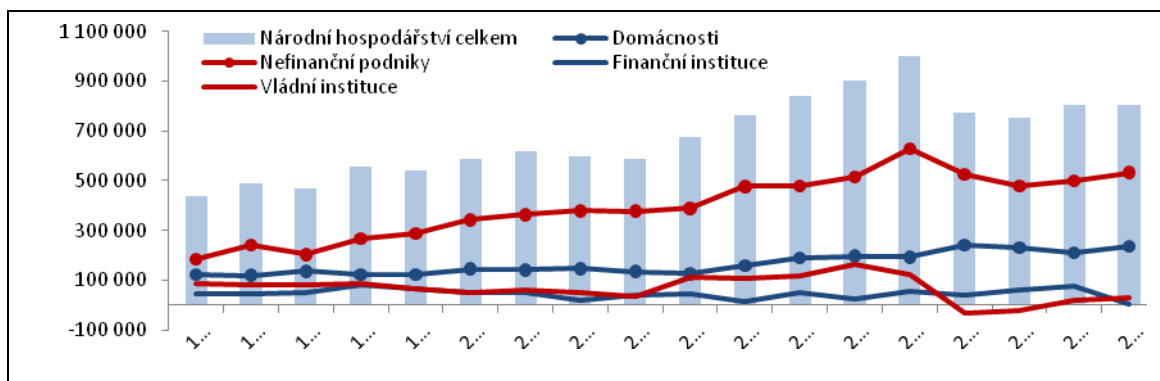
Finanční instituce se na celkových úsporách hospodářství podílely v průměru ze 7 % procent. To je dáno jejich výrazně menším podílem na tvorbě přidané hodnoty v ekonomice ve srovnání s nefinančními podniky. Čtvrtým zásadním sektorem z hlediska tvorby národních úspor jsou vládní instituce. Jejich role byla opět méně výrazná než v případě nefinančních podniků, v průměru se na celkových úsporách podílely 10 %. Za zmínku rozhodně stojí roky 2009 a 2010, kdy tento sektor více spotřebovával, než odpovídalo jeho disponibilnímu důchodu a jeho úspory tak dosáhly -32 mld. Kč respektive -21 mld. Kč.

⁵ Posledním institucionálním sektorem jsou neziskové instituce sloužící domácnostem. Vzhledem k jejich zanedbatelné velikosti však nejsou v této analýze zohledňovány.

⁶ Nefinanční podniky nespotebovávají. Jejich úspory jsou rovny disponibilnímu důchodu.

ANALÝZA

Graf č. 3: Hrubé úspory jednotlivých institucionálních sektorů (v b.c.; v mil. Kč)

Zdroj: ČSÚ

Shrnutí

S růstem disponibilního důchodu sektoru domácností dlouho narůstala jen jeho spotřeba, odkládaná část prostředků v podobě úspor setrvávala ve stabilní výši. Podílel se na tom přechod k tržní ekonomice a z něho plynoucí výraznější dostupnost spotřebních produktů. Zlomem bylo až období po roce 2004, kdy se vysoká výkonnost ekonomiky projevila značným navyšováním disponibilních příjmů domácností. Těm po odečtení výdajů na spotřebu zbývaly volné prostředky a začaly tvořit výraznější úspory. Jak je patrné z let 2009 a 2012, sektor domácností měl tendenci navyšovat tvorbu úspor i v těchto ekonomicky nepříznivých obdobích a tím následně přispívat k vyšší hodnotě úspor celého národního hospodářství.

Autor:

Ing. Lukáš Kučera, tel.: 274 052 254, e-mail: lukas.kucera@czso.cz